

Осьтак представлялася праця українців істориків на тім конгресі. Чи досягнули ми там як недержавна нація ті національно-політичні цілі, до яких прямує на таких конгресах кожна державна нація, запрягаючи увесь свій апарат? По нашій думці ту ціль досягнуто більше, як можна було при наших важких обставинах. Нині дійшли ми вже до того, що про Україну, про українську науку вже й в окремих її ділянках як в археології, історії права, мистецтва і в других говориться як про річ означену і знану. Вже й реферати чужих вчених, як пр. берлінського професора Hoetsch-а про розвій держав Східньої Європи в 16—18 віці, виказують деколи таке основне знання української історії, що може рівнатися зі знанням історика українця. В аналізі прим. переяславського трактату та цілої політики Москви у відношенню до України аж до скасування її автономії виказав проф. Hoetsch таке ознайомлення також з українською літературою, що реферат слухалося з повним вдоволенням. Що більше, навіть російські вчені в дискусіях встидаються вже не вживати слова Україна, українська наука і т. д., а це вже великий поступ. Отсе підсумки та білянс праці українських істориків на VII. міжнароднім конгресі у Варшаві.

Любов батьківщини хотіти відділити від моральности це значить відбирати від неї те, що є в ній найцінніше і найліпше, отже цю тривалість, яку дає любові звязок з розумом і волею та зробити з неї чисто емоціональне почування. Кожний аморальний патріотизм мусить бути емоціональний.

Аморальний патріотизм, якщо ці два поняття хотілося б злучити навіть у теоретичних міркуваннях, це є патріотизм здезрадований, уряд однодневих, хвилевих і тільки самолюбством тривалих поривів вразливости почування і нервів.

Андрей, Митрономит.

Ще про Українську Загальну Енциклопедію.

(Відповідь на статтю Вп. С. Шелухина: „Про Українську Енциклопедію“ — „Дзвони“ ч. 8—9, 1933, ст. 409—417).

У попередньому зшитку літ. наук. місячника „Дзвони“ Впов. сенатор С. Шелухин висловив гостру, неприхильну оцінку нашої Енциклопедії, якої ми, з огляду на вельми шановного автора та вагу його закидів не можемо полишити без вияснення.

Впов. критик згори заявляє, що: „Укр. Енциклопедія має багато дефектів, особливо в питаннях українознавства. Автори Енциклопедії самі не мали потрібного знання, часто плутають і рятуються вигадками та потоком порожніх слів...“ (ст. 410). Отож позволимо собі звернути увагу, що в загальній частині нашої Енциклопедії, яку ми саме покінчили, цілком пропущена

ділянка про Україну; на це призначено 5 зшитків, від 24-го до 28-го включно, вони саме прилагоджуються до друку й обійматимуть якраз коротку енциклопедію українознавства. Про це наша Редакція повідомляла інтересованих не раз у своїх оповістках і проспектах видавництва та в заяві долученій до 23-зшитка УЗЕ. Здається, що годилося б стриматися з осудом матеріялу щодо питань українознавства, якого ще нема, бо передчасний неприхильний осуд болючо й неслухно кривдить видавництво.

Правда, в загальній, покінченій уже частині УЗЕ поміщено також багато матеріялу з обсягу українознавства, а саме подано звістки про важніших наших діячів на всіх ділянках життя нашого народу, пояснено важніші географічні назви, а вкінці згадано про важніші наші часописи й видавництва та деякі інші конечні речі; однак з причини малого обсягу нашої Енциклопедії всі згадані „гасла“ пояснено дуже коротко, а закид, наче б то наші співробітники рятувалися „потокми порожніх слів“, цілком безпідставний.

Якраз надто малий обсяг нашої Е-дії був причиною, що ми були змушені не лиш обмежити пояснення поданих „гасел“ до найдалших меж, але в додатку поміщувати в нашому творі тільки найважніші речі. На жаль, оцінка, що важніше, а що менш важне, це справа дуже суб'єктивна. Отак, наприклад, шановний критик закидає нам, що ми не пояснили слова „Вкраїна“, бодай даючи відсилач: „Вкраїна дивись Україна“ тому, бо „хто гаразд не знає української мови, той шукатиме >Вкраїна< і не знайде“. Думаємо, що хто гаразд не знає української мови, той за даним словом повинен шукати в граматиці або в словнику української мови. Подібно закидає нам шановний критик, що в нас не пояснено слова „Малороссія“, а тимчасом ми подаємо коротке пояснення цього московського слова під гаслом „Україна“, в тому переконанні, що хто його там не схоче шукати, то знайде його в російсько-українському словнику, пр. Уманця і Спілки. З приводу цього гасла шановний критик широко розписується про значіння цієї назви й робить нам цілу низку закидів (ст. 412, від 36-го рядка до кінця, себто від слів: „Харківщина“ до „православних“, і в розгарі полеміки пише: „Досить і цих фактів, щоб бачити, як далекі від науки і дійсности твердження Української Енциклопедії >Книги знання<!“! Однак, як сказано, ми згаданого гасла „Малороссія“ цілком не помістили й тому не могли зробити інкримінованих злочинних помилок, так що всі закиди, зроблені в згаданому уступі, цілком безпідставні.

Невдоволений теж шановний автор з пояснення гасла „Малоросійська губернія“. Він подає докладно історію згаданої губернії з датами дотичних царських указів, а з усього того неупереджений читач вікнічч переконується, що дотичне пояснення нашої Енциклопедії цілком згідне з правдою.

Та найбільше невдоволений Впов. критик поясненням назви „Русь“ і з цього приводу не щадить докорів, а навіть образли-

вих слів авторові пояснення й видавництву. Щоби відповісти на всі закиди Вп. критика, треба б написати обемисту статтю, а що це в даному випадку неможливе, вдоволимося короткими ствердженнями фактів. Отож, хоч як важне згадане гасло, Редакція нашої Енциклопедії могла присвятити йому не більше, як 25 рядків друку, а в так обмеженому місці можна було подати тільки те, що найважливіше й найбільш суттєве. Пояснення назви „Русь“ написав фаховий історик, добрий знавець історії України і все те, що він у даному випадку написав, цілком згідне із сучасним станом науки. Можна тільки погодитися, що, відповідно до звязкого стилю цілого пояснення в 14-тому рядку ліпше було б написати коротко „це було ім'я варягів“. Незгідне з правдою є, що автор дотичного пояснення „сам є норманістом“, бо мовчить про факти, які противляться й повалюють норманську теорію, походження Русі „зі шведів“, бож у інкримінованому поясненні, як це наглядно видно з цитати, поданої Вп. критиком, зазначено цілком безсторонньо погляди „норманістів“ та „анти-норманістів“, без ніякого поборювання котрогонебудь із тих протилежних поглядів. Зазначаємо також, що акад. М. Грушевський не зрікся погляду про місцеве походження назви „Русь“. Тут не може бути міродатною його популярна Ілюстрована Україна з 1919. р., бо це стереотипний передрук із видання 1911 р., а в науковій Історії України, т. I. 3-те видання з 1913 р., наш заслужений історик згаданий погляд затримав. Тому наш співробітник мав право на нього покликуватися. Вкінці стверджуємо, що всі численні закиди, (на сторінках 414, 415 і 416 до 24-го рядка), які робить нам шановний критик із приводу гасла „Русь“, можна звести до одного закиду: Чому в нашій Енциклопедії нема згадки про його ж гіпотезу кельтійського походження українців, разом із усіма дотичними його доказами? Отож, мусимо на жаль ствердити, що згадану гіпотезу, як недостаточну науково уgruntовану, не прийняли дослідники-спеціалісти, про що докладно можна довідатися із статті нашого відомого археолога, в Літ. Наук. Вістнику (I, 1931, ст. 86) й тому ми про неї не згадали, так само, як і про „скитську“ гіпотезу О. Партицького та багато інших. Ми дуже спочуваємо з шановним критиком, що така доля стрінула його оригінальну гіпотезу, одначе, на жаль, наша Енциклопедія за мала, щоби поміщувати погляди, над якими наука переходить до денного порядку. А вже цілком дивовижним є закид Вп. критика, що ми не помістили нічого з тих доказів, якими він підтримує свою „кельтійську“ гіпотезу, бо коли б ми хотіли вдоволити домагання Вп. критика, то мусіли б так само подавати докази всіх інших дотичних гіпотез, від „норманської“ почавши. Розуміється, що це для нас фізично неможливе, бо в такому випадку ми мусіли б на одно гасло „Русь“ присвятити найменше цілий аркуш друку — об'єм, на який зможе собі дозволити хіба майбутня 50-томова Українська Енциклопедія, якої діждатися гаряче бажаємо шановному нашому критикові.

Мимоходом зазначуємо, що в нашій Енциклопедії все ж таки згадані й Бравлін (том I. ст. 384) і Гаргано (том I. ст. 910) й Поляни (том II. ст. 1102), тому закид, що про них замовчано, неслухний.

Все ж таки, при багатьох своїх неслухних закидах ВП. критик принагідно звернув нам увагу на кілька справжніх недочетів, за що ми йому щиро й глибоко вдячні. І так признаємо: що наші пояснення назв: „Велика Русь“ і „Мала Русь“ надто вже брахільогічні й дуже радо помістимо в доповненні обширніші пояснення враз із пропущеними гаслами: „Земля“ та „Малоросія“. Всіх інших домагань ВП. критика ми, на жаль, сповнити не можемо, бо вони або неоправдані або надто дрібничкові.

Отак, як бачимо, всі закиди ВП. критика зводяться до того, що ми надто коротко пояснили два, а пропустили два „гасла“ — думаємо, що ніякі закони логіки, не дають права узагальнювати згадані прогріхи й на тій основі видавати такий гострий засуд на нашу Енциклопедію й її співробітників.

Ми переконані, що ВП. критик усі свої безосновні закиди поробив не зі злости або особистого завзяття до деяких наших співробітників, а просто тому, що піднявся критики „гасел“, які не входять у обсяг його спеціальності: аджеж визначному правникові вільно бути кепським істориком і з цього приводу ніхто не сміє робити йому закидів. Та зате ніяк не можемо зрозуміти, на якій підставі ВП. критик:

1. Закидає нам посередньо, що при виборі співробітників нашої Енциклопедії ми кермувалися якимись „амбіціями“ й „принципом особистих симпатій та адорацій, сопартійности, взаємного забезпечення від критики“ (ст. 416, рядки 24—6) — коли це незгідне з дійсністю;

2. Пише, що „за статтю для Енциклопедії про Україну візьметься людина, яка ігнорує науку про інтерпретації й докази, слова пояснює по звуковому вражінню, а ігнорує психологію, походження, уяву, поняття, предмет, час, звязок з фактами, літературу, перевірку аргументів з допомогою чотирьох правил Декарта, боїться оригінальної думки і суперечности зі своїм авторитетом, перед яким стоїть на колінах, і т. д. Так робить один з редакторів фільольогів Укр. Енцикл.“ (ст. 416, рядки 37—44) — Загально відомо, що на „Україну“ ми посвячуємо 5 зшитків УЗЕ, себто 20 аркушів друку, що в тій частині буде ціла низка праць, написаних спеціалістами, знавцями дотичних питань та, що одним редактором фільольогом Енциклопедії є др. Василь Сімович, до якого звертати подану в горі обидливу характеристику ніхто не може мати найменшої основи.

3. Подає невірно й перекручує відому фразу д-ра Михайла Рудницького („Діло“, ч. 93 з дня 13. квітня 1933. р.), конструючи тим способом образливу наче б то автохарактеристику, якої він ніколи й ніде не написав.

Хочемо вірити, що шановний критик і ці незгідні з дійсністю думки висловив не зі злости й завзяття, але хибно поін-

формований людцями, які в приступі доброго гумору забавляються „веселими анекдотами“ про співробітників Енциклопедії. Ми цілком не дивуємося, що шановний критик, живучи далеко від рідного краю й не маючи спромоги з місця перевірити їх стійність і правдивість, повірив у ці витвори буйної уяви, — жаль нам тільки, що шановний критик покористувався ними в своїй критиці з кривдою для себе й для такого, все ж таки культурного твору, яким є наша перша українська енциклопедія „Книга Знання“.

Іван Раковський,
головний редактор УЗЕ.

С. Шелухин.

Слова і факти.

Надіслане Д-ром І. Раковським вище подане спростовання на статтю „Про Укр. Енци.“ післали ми в рукописі авторові тієї статті проф. Шелухинові, а він у відповідь подав свої завваги, що їх рівночасно ось тут містимо. — *Ред.*

Мої завваження про „Укр. Енци.“, написані тільки ради інтересів нації, викликали негодування з боку двох п. Редакторів. Ні одного факту вони річево навіть не пробують спростувати, а воюють лише персоналією з *argumentum ad hominem* та стараються відтягти увагу читачів далі від фактів та дійсности, щоб так захиститися від критики.

Я виходив з того, що пп. Редактори Енци. в своїй передмові обіцяють дати „Книгу знання“ навіть для „фахівців“. Але серйозно обіцянки вони не виконали. Для тієї мети треба бути неабияким фахівцем. Подавши кілька прикладів (можу подати їх багато), я висловив надію, що дещо можна ще залагодити, а Редак. д-р Раковський відповів обвинуваченням мене в несовісності.

В точці 3. ред. Раковський пише, що критик „подає невірно й перекручує відому фразу д-ра М. Рудницького („Діло“, ч. 93), конструуючи тим способом образливу наче б то автохарактеристику, якої він *ніколи і нігде* не написав“. Виходить, Генеральний Суддя Укр. Респ., обраний, щоб бути носієм національної совісті і судити нею, є фалшивником. Хороша нація, що таких обірає! Що ж каже правда?

В „Ділі“ з 22. лютого 1933 р. д-р М. Рудницький надрукував про себе так: революційна примха „мені у Київському університеті дозволила викладати філософію, коли я щойно починав її вчитися“ (ч. 43, 2 шпальта). Також в „Ділі“ з 13. квітня 1933 р. д-р М. Рудн., виправдуючись, пише, що він не мав змоги „попрацювати над перекладом“, бо через умовини праці в „щоденнику“ у нього „бувають дні, коли нема ні хвилини часу, щоб перечитати власний або присланий рукопис“, тому його переклад „справді роблений на коліні“ (ч. 93).